Preocuparea pentru o *lingua universalis*… în căutarea limbii începuturilor

Marius-Radu CLIM

I. Preliminarii

În era globalizării şi a comunicării interumane fără bariere lingvistice nevoia unei limbi universale devine tot mai acută. În acest context procesul de informatizare al limbilor urmăreşte cultivarea limbilor naţionale prin alinierea celor care nu sunt de circulaţie internaţională la standarde care vor asigura compatibilitatea şi menţinerea identităţii lor în contextul globalizării societăţii.

Ne propunem aici prezentarea câtorva încercări de realizare a unei limbi universale cu trimitere la limba începuturilor, cea adamică, şi o anumită perspectivă asupra limbajului poetic şi ca preocupări pentru depăşirea barierelor lingvistice dintre oameni. Însă acest articol este mult limitat din punct de vedere cantitativ tocmai datorită imensului interes manifestat de-a lungul secolelor pentru aceste tematici. Imensa bibliografie disponibilă dovedeşte faptul că problema originii limbilor şi cea a creării unei limbi perfecte reprezintă deziderate umane vechi. Astfel m-am rezumat doar la prezentarea succintă a ideilor vremii insistând pe părerile exprimate de Dante şi Giambattista Vico, care se potrivesc cel mai bine demersului nostru. De aceea, limbajul poetic este văzut nu atât ca o variantă a limbilor istorice, comune, ci ca un spaţiu de determinare a limbii originare, pe de o parte, iar, pe de altă parte, ca un mod de manifestare al fiinţei poetice. Cu alte cuvinte limbajul poetic nu va fi abordat în delimitarea sa de limba neutră, ci din perspectiva unui mod specific de a fi al omului. Spre deosebire de limba istorică ce descrie lumea extra-verbală şi o comunică, limbajul poetic aspiră spre limba originară perfectă tocmai prin statutul lui aparte de a fi absolut motivat: adică de a construi lumi nu de a le descrie. Limba universală sau „perfectă" – preluând concepţia lui U. Eco – este văzută ca o încercare de a inventa o limbă comună, pentru toată umanitatea. Din acest punct de vedere, limba perfectă tinde să recupereze sau să reconstituie limba adamică. În concluzie o *lingua universalis* încearcă să reînvie universalitatea comunicării ce caracteriza prima limbă, pe când limbajul poetic vizează recuperarea celeilalte funcţii esenţiale pentru limba primordială şi anume funcţia de întemeiere a lumii.

II. Omul – fiinţa vorbitoare

Unul din atributele fiinţei umane este cel de *homo loquens* – omul, fiinţă vorbitoare. Oriunde se găsesc fiinţe umane, acestea posedă facultatea de a vorbi şi de a comunica prin limbaj. Acest atribut reprezintă o condiţie esenţială a definirii omului ca

„Philologica Jassyensia", An III, Nr. 2, 2007, p. 225-241

BDD-A752 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:22 UTC)

homo sapiens pentru că, prin limbaj, fiinţa umană poate relaţiona cu lumea, cu cei din jur, poate interpreta şi exprima ceea ce-o înconjoară.

Vom evidenţia mai multe perspective ce vor scoate în evidenţă câteva din ideile originale în ce priveşte primele forme de limbaj şi vor prezenta principalele teorii care au apărut de-a lungul timpului, despre geneza limbii începuturilor, precum şi cele referitoare la fenomenul încurcării limbilor care au dus în timp şi la degradarea lor faţă de limba adamică. De aceea, de-a lungul vremii au fost multe încercări de recuperare sau de refacere a limbii primordiale. Majoritatea au fost concretizate în proiectele unei limbi perfecte, care au fost clasificate de U. Eco în lucrarea sa *În căutarea limbii perfecte*. Semioticianul italian susţine faptul că aceşti creatori de limbi perfecte au trasat două drumuri în realizarea scopului lor: fie s-au folosit de caracteristicile comune majorităţii limbilor reconstituind o limbă perfectă din trăsăturile actuale ale limbilor, fie au încercat să recupereze limba lui Adam într-o manieră originală creând un nou sistem lingvistic. La rândul lor poeţii, creatorii de limbaj poetic, au urmat o cale diferită. Ei nu s-au preocupat de întoarcerea la origini ci au construit o altă limbă care se deosebeşte de limba comună, neutră, printr-o trăsătură definitorie: creativitatea. Ei au încercat să transforme limba informaţională într-una creatoare de artă, nevalorificând limba adamică, cea creatoare de lume într-o nouă dimensiune, cea estetică. Definitorii, în acest sens, sunt viziunile lui Dante Alighieri şi respectiv Giambattista Vico asupra originii limbajului poetic şi a naturii lui.

Limbajul poetic şi limba universală, fie că se doresc sau nu recreaţii ale limbii începuturilor ar putea constitui pe de o parte încercări de depăşire a blestemului Turnului Babel, de diversificare a limbilor – în măsura în care pluralitatea limbilor face dificilă comunicarea universală între oameni – şi pe de altă parte, ar sublinia imensa capacitate a limbii de a realiza noi sisteme semiotice de înţelegere şi reprezentare a lumii.

III. Originea limbii şi primele forme de limbaj

Originea limbajului sau misterul apariţiei lui rămâne una din problemele cele mai dezbătute de-a lungul istoriei şi pentru care nu s-a dat încă o explicaţie exhaustivă. Din perspectivă lingvistică, prima întrebare care se pune este dacă apariţia vorbirii trebuie să constituie sau nu o preocupare a lingviştilor sau, mai bine zis, ce anume din această problemă este de competenţa lingvisticii. În majoritatea lor, lingviştii consideră că originea limbajului trebuie să reprezinte una din preocupările de bază în studiul limbii în măsura în care aceasta presupune studiul primelor forme de limbaj. În ce priveşte celelalte aspecte ale problemei, cum ar fi modalitatea şi cauza apariţiei limbajului, locul şi timpul apariţiei lui, ele nu mai sunt de competenţa lingvisticii ci mai degrabă de competenţa antropologiei.

În secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea problema originii limbajului a fost intens dezbătută, în această perioadă afirmându-se cele mai diverse teorii despre apariţia vorbirii. Această situaţie a dat naştere şi la reacţii adverse: Şcoala lingvistică de la Paris, înfiinţată în anul 1866, a înscris în statutele ei interdicţia de a se discuta această problemă pe motiv că nu e de competenţa lingvisticii şi trebuie lăsată pe seama filosofilor. De asemenea, pentru Claude Lévi Strauss originea limbii „*este o problemă privind evoluţia creierului, ceva care s-a produs în sistemul nervos şi care nu a existat*

BDD-A752 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:22 UTC)

înainte. Dacă problema originii limbii poate fi rezolvată – susţine el – *ea va fi rezolvată de fiziologi*"[1]. Această atitudine se explică, în primul rând, prin dificultăţile obiective pe care le întâmpină cercetătorul în acest studiu şi anume materialul insuficient de care dispune şi care nu-i permite reconstituirea limbii primilor oameni.

Cele mai vechi explicaţii ale apariţiei limbii sunt cele mitologice şi biblice. În ipotezele mitice, create în special de popoarele vechi din Asia Centrală şi Asia Mică – egiptenii, sumero-babilonienii, asirienii etc. – sunt evidenţiate două modalităţi de apariţie a limbajului: ca fiind un dar al unui zeu sau ca o invenţie a unui om înţelept (de exemplu în mitologia accadiană omul peşte Oés îi învaţă pe oameni scrisul, ştiinţa şi artele).

Perioada Evului Mediu a fost dominată de concepţiile filosofilor greci. Ei au abordat cu mult interes problema originii limbii considerând-o ca pe o parte componentă a filosofiei. Preocuparea lor a avut în vedere două aspecte: care este natura limbajului şi care este relaţia dintre nume şi obiectul denumit. În ce priveşte primul aspect s-au evidenţiat două concepţii filosofice fundamentale din care se vor inspira toate opiniile ulterioare: una materialistă (susţinută de stoici şi epicurei) care arătau că limba este o creaţie a omului şi cealaltă idealistă care susţinea originea divină.

Atenţia filosofilor greci s-a concentrat cu preponderenţă asupra naturii raportului dintre nume şi obiect, dezvoltându-se, de asemenea două concepţii. Prima, teoria naturală a cuvintelor (φνσει), a fost susţinută de filosofii pitagoreici. Ei afirmau că numele obiectelor decurg din natura lor, că fiecare cuvânt este o oglindire, o imagine a lucrului pe care-l denumeşte. Heraclit considera cuvintele ca fiind „*umbre*" ale lucrurilor, imagini ale lor asemănătoare cu imaginile arborilor reflectate într-un râu.

Diodor din Sicilia, care a trăit în secolul I î.Ch., a susţinut originea socială a limbii. El afirmă ca „*primii oameni s-au strâns în grupuri de frica animalelor şi au învăţat să se ajute*"[2], iar limbajul ar fi apărut ca urmare a nevoii de comunicare dintre ei.

Poetul latin Lucreţius (sec I î. Ch.) aduce argumente, în poemul său *De rerum natura*, în favoarea apariţiei limbii într-o comunitate umană. El susţine că limba nu este o creaţie individuală, ci este rezultatul unui proces colectiv de formare.

Filosoful grec Epicur afirma că limba a apărut ca urmare a necesităţilor naturale ale omului de a-şi exprima prin sunete stările sufleteşti. Primele sunete scoase de om ar fi fost reacţii la mediul înconjurător – aceasta fiind, de fapt, teoria interjecţiilor. Aceste reacţii care exprimau diferite stări sufleteşti şi impresii ale omului au devenit denumiri ale realităţilor care le-au provocat. Cu trecerea timpului acest limbaj simplu a fost îmbogăţit şi perfecţionat prin aportul diferiţilor indivizi şi a ajuns să fie acceptat şi folosit de întreaga comunitate.

Cea de-a doua concepţie asupra raportului lume şi nume, teoria convenţiilor (θεσει), a fost susţinută în special de sofişti şi de Aristotel care afirmau că numele obiectelor au fost stabilite de oameni prin convenţie.

Filosoful materialist Democrit, deşi s-a ridicat împotriva teoriei caracterului natural al cuvintelor, recunoaşte totuşi că unele cuvinte primare sunt reflectări ale lucrurilor şi au apărut pe cale naturală ca urmare a interacţiunilor omului cu lumea exterioară.

[1] Cf. Al. Graur, *Tratat de lingvistică*, Bucureşti, Editura Academiei, 1971, p. 298.
[2] Cf. *Idem*, *Introducere în lingvistică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1965, p. 32.

BDD-A752 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:22 UTC)

Platon, în dialogul *Cratylos*, afirmă că există o legătură foarte strânsă între sunetele cuvintelor şi însuşirile obiectelor denumite. Astfel, prin sunetele lor, cuvintele ar reda însuşiri ale obiectelor desemnate. Acest lucru ar demonstra aşadar existenţa unei legături naturale între cuvinte şi obiectele pe care le denumesc. Dar el recunoaşte că această teorie nu este aplicabilă tuturor cuvintelor şi de aceea acceptă şi teza convenţiei numirii obiectelor.

În epoca medievală, din multitudinea de idei despre originea limbajului voi menţiona doar opinia lui Dante Alighieri şi aceasta pentru că poetul italian leagă începuturile limbii de limba populară considerată ilustră şi pe care o înalţă datorită veleităţilor ei poetice.

În tratatul său *De vulgari eloquentia*, Dante aduce un elogiu limbii populare ilustrând capacităţile ei poetice. În *Cartea întâi* el analizează apariţia limbii şi apoi diversificarea şi evoluţia limbilor până în vremea sa. Dante afirmă că numai omul este înzestrat cu capacitatea de a vorbi „*fiindcă numai lui i-a fost de trebuinţă. Nu le-a fost de trebuinţă îngerilor, nici făpturilor mai prejos de om*" adică animalelor. Îngerii, după părerea lui, nu au nevoie de limbaj văzut ca un mijloc de comunicare între oameni a propriilor gânduri, pentru că ei sunt fiinţe angelice şi au o capacitate supranaturală de înţelegere a gândurilor celuilalt. Animalele, la rândul lor, nu au capacitatea de a vorbi întrucât sunt dominate de instincte. Superioritatea omului faţă de animale este susţinută prin faptul că el este înzestrat cu raţiune reprezentată de „*puterea de cunoaştere, de judecată sau de alegere*". Dar pentru a putea comunica această cunoaştere, omul avea nevoie de un „*semn*" legat şi de raţiune şi de simţuri şi acest semn „*este tocmai nobilul lucru despre care vorbim: este sensibil în calitatea lui de sunet; iar în măsura în care se dovedeşte în stare să însemne ceva, după voie, este raţional*"[3].

În ce priveşte prima comunicare verbală a omului, Dante afirmă că Eva este cea care ar fi vorbit prima dată în episodul ispitirii. U. Eco susţine că aici, Dante ar intenţiona să spună că o dată cu episodul ispitirii Evei de către şarpe am avea primul dialog şi, prin urmare, „*primul act de limbaj*"[4]. Totuşi, subliniază Dante, lui Adam i s-a dat primul darul vorbirii, însă el nu poate considera ca dialog vorbirea dintre Adam şi Dumnezeu căci s-ar contrazice cu afirmaţiile de mai sus. În concepţia lui Dante, Dumnezeu nu a folosit o limbă, ci s-a folosit de fenomenele naturale, mişcând aerul în aşa fel încât să facă să răsune cuvintele propriu-zise. El susţine că primul cuvânt emis de Adam a fost să rostească Numele lui Dumnezeu: *El*. Aşa cum primul sunet pe care îl emit fiinţele omeneşti e un scâncet de durere, tot aşa prima rostire a lui Adam ar fi fost un sunet de bucurie pentru că „*Dumnezeu însuşi e în întregime bucurie*"[5] şi astfel Adam s-a închinat Celui ce l-a creat. Dar, susţine Dante, Dumnezeu a dat omului acest dar cu un singur scop: ca să fie slăvit Dătătorul lui. Ironizând pe toţi cei care cred că limba lor este cea mai bună, el afirmă că limba iniţială, pe care Dumnezeu a creat-o pentru Adam, ar fi avut o structură perfectă datorită unei înlănţuiri logice a cuvintelor care a dus la o rostire specifică. Această armonie desăvârşită a limbii primordiale a ţinut până la evenimentul Turnului Babel. După diversificarea limbilor, singurii care au mai păstrat caracteristicile primei limbi au fost evreii. Cu alte cuvinte, limba vorbită de Adam a fost

[3] Dante Alighieri, *Despre arta cuvântului în limba vulgară*, în vol. *Opere minore*, Bucureşti, Editura Univers, 1971, p. 535.

[4] Umberto Eco, *În căutarea limbii perfecte*, Iaşi, Editura Polirom, 2002, p. 38.

[5] Dante Alighieri, *op.cit.*, p. 537.

BDD-A752 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:22 UTC)

ebraica. Supoziția lui Dante este bazată în primul rând pe faptul că Iisus Hristos, trimisul lui Dumnezeu trebuia să se folosească de o „*limbă a harului*" şi nu de „*vreo limbă a tulburării*". Cu alte cuvinte ebraica este văzută ca o condiție necesară în planul revelării lui Dumnezeu şi de aici şi afirmația că Dumnezeu i s-ar fi adresat lui Adam tot în ebraică.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, un alt filosof italian, Giambattista Vico, se remarcă printr-o nouă viziune asupra originii limbii. Concepția lui este prezentată în lucrarea sa *Ştiința nouă*, în cartea a doua *Despre înțelepciunea poetică*. Vico pleacă de la principiul că primii oameni erau muți şi, de aceea, nu puteau să se exprime decât prin gesturi sau prin lucruri care să se afle într-un raport natural cu ideile (de exemplu, trei spice folosite pentru a spune trei ani). Astfel, exprimarea lor se făcea „*într-o limbă care să însemne în mod natural ideile*"[6], pe care Vico o identifică a fi limba atlantică în care ideile ar fi fost exprimate în raport cu natura lucrurilor, adică ținându-se cont de însuşirile lor naturale.

În ce priveşte viziunea asupra originii limbilor, Vico o preia pe cea egipteană, care susține că la început au existat trei limbi: limba zeilor, a eroilor şi a oamenilor. Egiptenii susțineau că cea dintâi limbă ar fi fost hieroglifică, de natură divină, a doua ar fi fost simbolică, realizându-se prin semne sau fapte eroice, iar a treia ar fi fost epistolară, reprezentând un mijloc de comunicare între cei ce se aflau la distanțe mari unii de alții. Filosoful italian îşi fundamentează viziunea şi prin câteva texte din operele *Iliada* şi *Odiseea*, în care Homer susține existența celor trei limbi ale începuturilor. Făcând un inventar al numelor de zeități ale grecilor, Vico afirmă că poveştile despre zei ale latinilor şi grecilor ar constitui primele hieroglife sau primele caractere sacre ale egiptenilor prin care putea fi exprimată prima limbă, cea a zeilor.

Cât priveşte limba eroilor, modul ei de reprezentare îl constituiau emblemele eroice, adică simboluri mute. Astfel, afirmă Vico „*trebuie să fi fost vorba de metafore, imagini, asemănări sau comparații care mai târziu, o dată cu apariția limbii articulate, formează întregul material al vorbirii poetice*"[7].

Limba epistolară, la rândul ei, s-ar fi născut într-un oraş, probabil Teba, în mijlocul plebei cu scopul de a răspunde nevoilor zilnice ale locuitorilor cetății. Pornind de la recunoaşterea dreptului universal al popoarelor de a vorbi şi de a scrie, Vico susține că această limbă ar fi fost rodul unei convenții, acceptată liber de către vorbitorii ei.

Cât priveşte originea scrierii, Vico afirmă că primii care au introdus literele sunt fenicienii ce, la rândul lor, le preluaseră de la haldei şi le-au transmis apoi grecilor. Fiind primite de la haldei primele litere nu erau altceva decât simboluri matematice sau figuri geometrice pentru că aceştia sunt, în opinia lui Vico, „*cei dintâi matematicieni şi mai ales cei dintâi astronomi ai națiunilor*". Aceste simboluri şi figuri au fost folosite apoi de fenicieni în scopuri comerciale, ținându-le loc de cifre. Astfel au cunoscut şi grecii aceste simboluri cărora le-au aplicat diferite sunete articulate şi „*cu o deosebită frumusețe au format din ele caracterele comune ale literelor*"[8] şi care, mai târziu, au fost adoptate de latini.

Revenind la cele trei limbi primare, Vico susține că, deşi s-au format în acelaşi timp, există totuşi importante deosebiri între ele: limba zeilor ar fi fost mută, limba

[6] Giambatisto Vico, *Ştiința nouă*, Bucureşti, Editura Univers, 1972, p. 255.
[7] *Ibidem*, p. 260.
[8] *Ibidem*, p. 261.

BDD-A752 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:22 UTC)

eroilor ar fi fost un amestec de limbă articulată şi de limbă mută, adică o îmbinare de graiuri comune şi de caractere eroice, iar limba oamenilor era articulată în totalitate. Natura limbii eroice, subliniază Vico, explică obscuritatea miturilor, totuşi acest lucru a dus la dezvoltarea poeticii.

În ce priveşte apariţia primelor cuvinte, filosoful italian susţine că cel dintâi cuvânt s-a format prin folosirea onomatopeei şi el ar fi semnificat simbolul divin al lui Jupiter. Apoi cuvintele au apărut prin interjecţii „*adică cuvinte articulate născute din pornirea unor patimi violente, şi care în toate limbile sunt monosilabice*”[9]. Oamenii ar fi format apoi pronumele pentru a comunica între ei trăirile şi ideile lor şi pentru ca referentul să poată fi înţeles şi de cei din comunitate. După aceea s-au format prepoziţiile care, la fel ca şi pronumele, sunt monosilabice în majoritatea limbilor, păstrându-şi o caracteristică iniţială: aceea de a preceda întotdeauna fie un nume, fie un verb. Apoi au apărut numele care, la început, au fost tot monosilabice şi după aceea s-au creat verbele. Vico susţine că numele au apărut înaintea verbelor, în primul rând pentru că „*numele trezesc idei care lasă urme precise; dar verbele înseamnă mişcări cuprinzând în ele trecutul şi viitorul, considerate în raport cu prezentul indivizibil*”[10]. Astfel s-ar fi născut limba poetică la diferite naţiuni, ea fiind formată din caractere divine şi eroice exprimate şi scrise apoi în graiuri comune, adică folosindu-se scrierea alfabetică. Cu alte cuvinte, în concepţia lui Vico „*vorbirea poetică*” s-a născut înaintea „*vorbirii în proză*”. Poeţii au creat limbajul poetic prin compunerea şi adunarea de idei particulare şi, de aici, popoarele au ajuns să formeze vorbirea în proză.

În concluzie, se poate observa că pentru Vico, limbajul şi poezia sunt în mod substanţial identice. El a combătut afirmaţia gramaticienilor care susţineau că vorbirea în proză s-ar fi născut întâi şi a demonstrat că, de fapt, la originea limbilor şi a literelor stă originea poeziei. Subliniind originea naturală a limbilor, el a afirmat că limbile au semnificat în mod natural adică aproape toate cuvintele s-au format prin proprietăţi naturale sau prin efecte sensibile; de aceea, metafora constituie cea mai mare parte a corpului limbilor la toate naţiunile.

În secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea s-au emis cele mai diverse teorii despre originea limbajului. Apariţia limbilor devenise o problemă importantă în epocă şi datorită apariţiei noilor concepţii despre originea vieţii: teoria darwinistă, teoria big-bang-ului etc.

Însuşi Darwin susţinea o teorie a mişcărilor şi sunetelor expresive care subliniază evoluţia naturală a omului şi implicit a limbajului. Limba s-ar fi constituit din evoluţia sunetelor instinctuale şi spontane şi ar fi apărut din nevoia omului de a exterioriza stările emoţionale interioare.

Teoria imitaţiei se bazează pe ideea că mediul l-ar fi influenţat pe om care a preluat sunetele din natură. Din nevoia de comunicare a omului, aceste sunete s-au dezvoltat în înlănţuiri sonore inteligibile. Această teorie a fost susţinută de Steinthal.

Teoria predispoziţiei, susţinută de Humboldt, prezintă apariţia limbajului ca pe o creaţie spirituală a omului la un moment dat, într-un anumit stadiu al dezvoltării sale. Humboldt afirmă că „*El însuşi* [limbajul] *nu este un Werk* [operă, produs] *(ergon), ci o*

[9] *Ibidem*, p. 265.
[10] *Ibidem*, p. 267.

BDD-A752 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:22 UTC)

Tätigkeit [activitate] *(enérgeia)*"[11], adică, prin limbaj, omul şi-a afirmat libertatea în activitate şi în creaţie. La rândul său, Hegel sublinia că limbajul este o creaţie a omului ca fiinţă spirituală. Prin limbaj omul a putut recrea lumea pentru sine, pentru nevoile sale spirituale, lume pe care să o poată cunoaşte, să o poată interpreta şi să o poată transmite şi celor din jur.

O teorie interesantă este cea a lui Otto Jespersen care susţinea că mai întâi omul a cântat şi după aceea a început să vorbească. Astfel limba ar fi apărut ca o distracţie în timpul liber al omului primitiv, fiind, la început, un joc.

În general, aceste teorii scot în evidenţă anumite premise sau cauze şi le neglijează pe celelalte, ceea ce duce la imposibilitatea creionării cadrului complex în care a apărut limba. De aceea, în secolul al XX-lea mulţi cercetători au renunţat la a mai da explicaţii privind apariţia limbajului şi şi-au concentrat atenţia în evidenţierea trăsăturilor specifice din întreg limbajul omenesc, spre deosebire de celelalte sisteme de comunicare non-umană.

Eugen Coşeriu afirmă că problema originii limbajului reprezintă problema acelei esenţe a esenţei care nu poate fi determinată decât prin această *reductio* la principii, la motivarea originară, adică la întrebarea „De ce există limbajul?" în delimitarea faţă de alte tipuri de obiecte care se află în atingere cu limbajul, care prezintă şi ele anumite trăsături comune cu cele ale limbajului[12] cum ar fi arta sau gândirea raţională ce nu sunt posibile fără limbaj. Făcând o trecere în revistă a ideilor despre apariţia limbii el observă că de-a lungul istoriei limbajul a fost privit din două perspective: ca cel care numeşte lucrurile şi apoi ca fiind întotdeauna intersubiectiv. Prima percepţie asupra limbii a fost predominantă în perioada antichităţii şi a filosofiei scolastice până la Toma d'Aquino. Cea de-a doua a ajuns, în Renaştere, să fie considerată ca o funcţie principală a limbajului, funcţia denominativă devenind secundară. De-abia, în secolul al XVIII-lea cele două perspective ajung să fie considerate împreună ca esenţiale pentru apariţia limbajului.

În concluzie, deşi toate aceste teorii nu au oferit un răspuns exhaustiv în ce priveşte condiţiile şi cauzele care au dus la apariţia limbajului, totuşi ele au scos în evidenţă cele două axiome fundamentale pentru existenţa limbajului: interdependenţa dintre limbă şi gândire – gândirea raţională nu poate exista fără limbaj – şi caracterul social al limbii, ceea ce ne ajută să înţelegem că limbajul a apărut într-o comunitate ca mod de comunicare a omului despre sine şi despre lume, pentru ceilalţi.

IV. Originea limbajului în cartea *Facerea*

Omul a încercat şi continuă încă să descopere secretul „*facerii*" lumii dar cu cât se adânceşte mai mult în acest mister apar mai multe întrebări decât răspunsuri. Cu toate încercările lui, omul nu poate emite nici o teorie riguroasă şi exhaustivă din punct de vedere ştiinţific, despre origini. Taina creaţiei nu este cunoscută decât de Creator. Astfel sunt prezentate primele trei capitole ale *Genezei*: ele nu au fost scrise pentru a revela misterul creării lumii şi de aceea întrebările de tipul Ce anume...? sau Cum anume...?

[11] Cf. Eugen Coşeriu, *Omul şi limbajul său*, în „Revista de Filosofie", tom XLIV, nr. 1, 2, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1997, p. 137.

[12] *Idem*, *Prelegeri şi conferinţe,* în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", tom XXXIII, 1992-1993, *Lingvistică*, Editura Academiei Române, p. 16.

BDD-A752 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:22 UTC)

nu-şi găsesc răspunsul aici. Şi aceasta, pentru că singura întrebare la care vrea să răspundă cartea *Facerea* este: Cine anume le-a făcut pe toate acestea? În primul capitol al cărţii se observă că la baza creaţiei stă Cuvântul creator divin care poate scoate ordine din haos, viaţă din moarte şi lumină din întuneric. Acest lucru demonstrează, pe de o parte, că lumea are un început, că avem de-a face cu o creaţia *ex nihilo*, iar pe de altă parte că actul creaţiei este un act liber al lui Dumnezeu în care Dumnezeu rămâne transcendent creaţiei sale, existent prin Sine şi suficient pentru Sine.

Analizând primele două capitole ale cărţii observăm că aici în taina creaţiei a fost inserat misterul apariţiei limbii şi astfel putem extrage trăsăturile dominante şi rolul limbajului. În primul rând, Dumnezeu se revelează încă de la început nu numai ca un Dumnezeu suveran care acţionează, dar şi ca un Dumnezeu viu care vorbeşte şi care îşi declară scopul înainte de a acţiona. De exemplu, în primul capitol al Genezei, de nouă ori este folosită expresia: „*Şi Dumnezeu a zis...*". Chiar şi conversaţia din cadrul dumnezeirii este descrisă în formă propoziţională: „*Să facem om după chipul Nostru, după asemănarea Noastră*" (Gen 1v.26). Cuvântul lui Dumnezeu prin care este creat universul nu este unul suprarațional, paradoxal, ci ia forma unor propoziţii inteligibile, ordonate, de exemplu: „*Să fie lumină*" (cf. Gen. 1 v.3, 6 ,9, 11, 14, 20, 24). Folosirea cuvintelor ca simboluri are un precedent divin: „*Şi Dumnezeu a numit lumina zi iar întunericul l-a numit noapte*" (Gen. 1v.5). La fel şi folosirea valorizatoare a limbajului: „*Şi Dumnezeu a văzut că lucrul acesta era bun*" (Gen. 1v.7).

Fiind creat după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu omul a primit şi acest dar al vorbirii. Cuvintele pe care Dumnezeu le adresează fiinţei umane create sunt exprimate tot în propoziţii inteligibile. Adam a fost desemnat de Dumnezeu ca să dea nume animalelor peste care avea stăpânire şi această numire a creaturilor vii a fost îndeplinită în prezenţa lui Dumnezeu. De aceea analiza contextului în care Adam numeşte animalele, este necesară pentru a putea înţelege trăsăturile primei limbi:

> „*Domnul Dumnezeu a zis: ‚Nu este bine ca omul să fie singur am să-i fac un ajutor potrivit pentru el'. Domnul Dumnezeu a făcut din pământ toate fiarele câmpului şi toate păsările cerului şi le-a adus la om ca să vadă cum are să le numească;şi orice nume pe care-l dădea omul fiecărei vieţuitoare acela-i era numele. Şi omul a pus nume tuturor vitelor păsărilor cerului şi tuturor fiarelor câmpului dar, pentru om, nu s-a găsit nici un ajutor care să i se potrivească. Atunci Domnul Dumnezeu a trimis un somn adânc peste om şi omul a adormit; Domnul Dumnezeu a luat una din coastele lui şi a închis carnea la locul ei.*
>
> *Din coasta pe care o luase din om Domnul Dumnezeu a făcut o femeie şi a adus-o la om. Şi omul a zis: ‚Iată în sfârşit, aceea care este os din oasele mele şi carne din carnea mea ea se va numi «femeie» pentru că a fost luată din om*'"(Gen. 2v.18-23).

În primul rând se observă că actul numirii animalelor şi păsărilor de către Adam este încadrat de o afirmaţie a lui Dumnezeu şi de implicarea Lui în crearea femeii. Cu alte cuvinte, omul a folosit limbajul, la început, pentru a da nume lumii peste care stăpânea şi apoi limba este folosită ca mijloc de comunicare cu semenii (în cazul nostru Eva) despre lume. Nu sunt prezentate criteriile prin care a pus Adam nume

BDD-A752 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:22 UTC)

vieţuitoarelor, dar din felul cum o numeşte pe Eva se poate trage concluzia că el a înţeles că numele sunt referenţi desemnaţi care simbolizează natura şi scopul. În cazul Evei el afirmă: „*Ea se va numi femeie* [işa]*, pentru că a fost luată din om* [iş]" şi apoi după izgonirea din grădina Eden „*Adam a pus nevestei sale numele Eva; căci ea a fost mama tuturor celor vii*". Urmând cursul evenimentelor din capitolul trei al Genezei este relatată apoi ispitirea primilor doi oameni. Folosindu-se de limbaj („*a zis femeii*") şarpele aruncă îndoiala asupra poruncii lui Dumnezeu. Tiparul îndoielii implică în mod evident şi deformarea limbajului.

Astfel, atât în Vechiul Testament, cât şi în Noul Testament avem de-a face cu un Dumnezeu care vorbeşte. El a ales mijlocirea limbii umane, ca să-şi transmită mesajul răscumpărător. De aceea „cuvântul" este identificat cu însuşi Dumnezeu de către apostolul Ioan. Cuvântul lui Dumnezeu este un agent al voinţei divine desăvârşite: când Dumnezeu vorbeşte, El acţionează. De aceea, Cuvântul lui Dumnezeu nu este doar vocal şi instrumental, ci este personal şi inteligibil.

În concluzie, revelaţia biblică are implicaţii remarcabile pentru scopul şi natura limbajului. Dumnezeu a avut în vedere crearea unei fiinţe pentru comunicarea raţional-verbală cu El. Omul a fost înzestrat cu o bază structurată raţional de comunicare intersubiectivă, care îl ajuta să transmită şi să valideze afirmaţii ale adevărului despre Dumnezeu şi voia Lui. Prin limbă omul s-a putut cunoaşte şi a putut să se facă cunoscut. Limba este şi un mijloc al revelării lui Dumnezeu adresate omului, prin ea Dumnezeu îşi descoperă voia Sa şi caracterul Său. Prin limbă omul poate comunica cu Dumnezeu. Toate acestea împreună subliniază scopul pentru care Dumnezeu a dat limbajul omului. Darul vorbirii cu care a fost înzestrat Adam este pus în legătură cu o dimensiune esenţială a fiinţei umane: dimensiunea sacră. Astfel prin faptul că Adam numeşte lucrurile create de Dumnezeu „*lumea obiectuală este recreată ca lume semantică, prin cuvânt. Cuvântul creator divin trece în cuvânt creator poetic. Fiinţa umană îşi relevă astfel de la început o dimensiune esenţială – dimensiunea poetică, expresie a apartenenţei la sacru, şi dimensiune care îşi va pierde poziţia axială în fixarea identităţii umane o dată cu alungarea omului în timpul şi spaţiul profan*"[13]. De aceea dimensiunea poetică a fiinţei umane subliniază tocmai dorinţa de a reveni la condiţia iniţială, sacră, perfectă.

IV. Turnul Babel şi degradarea limbilor

Pentru Umberto Eco existenţa unei limbi adamice este un lucru clar pentru că „*limbile nu pot să se fi născut prin convenţie, dat fiindcă, pentru a le pune de acord regulile, oamenii ar avea nevoie de o limbă precedentă*"[14].

În ce priveşte modalitatea prin care limba adamică a fost „*împărţită*" în mai multe limbi, Dante afirmă că acest lucru s-a realizat în funcţie de categoriile sociale care au participat la construirea Turnului: „*câte feluri de îndeletniciri se străduiau pentru lucrarea aceea, în atâtea limbi a fost atunci dezbinat neamul omenesc*". Aceasta înseamnă că numai cei ce se îndeletniceau cu acelaşi fel de muncă au rămas cu aceeaşi limbă. Dar Dante nu se opreşte aici ci susţine că Turnul Babel a însemnat şi o

[13] Dumitru Irimia, „*Omul... metaforizant*"*şi natura limbajului poetic* în vol. *Eonul Blaga. Întâiul veac*, Bucureşti, Editura Albatros, 1997, p. 260–261.

[14] Umberto Eco, *op.cit*., p. 279.

BDD-A752 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:22 UTC)

ierarhizare a limbilor care a rămas valabilă şi după împrăştierea oamenilor, şi anume „*cu cât îndeletnicirea era mai sus pusă cu atât vorbesc acuma mai necioplit şi mai barbar*”[15]. Cât priveşte evoluţia limbilor el afirmă o teorie înnoitoare pentru epoca sa şi anume că limba are o variabilitate în timp şi în spaţiu. Această variaţie este, de fapt, efectul naturii umane foarte schimbătoare şi din această cauză „*limba nu poate fi trainică, nici stărui în neschimbare ci... trebuie să se schimbe odată cu îndepărtarea în loc sau în timp*”[16]. De aceea, toate limbile apărute după evenimentul Turnului Babel nu sunt altceva, susţine Dante, decât realcătuiri după bunul plac al omului, care a uitat limba ce o vorbea înainte.

La rândul său Giambattista Vico pune diferenţierea limbilor pe seama diversităţii spiritului uman. În demonstraţia sa el pleacă de la următoarea axiomă: răspândirea oamenilor în diferitele zone ale pământului a determinat o diversificare a naturii umane şi implicit o diferenţiere a concepţiilor despre lume, ceea ce a dus la apariţia mai multor limbi. Concepţiile multiple asupra vieţii şi modalităţile diferite de a privi lucrurile din lume, chiar şi pe cele ce sunt indispensabile vieţii au generat dezvoltarea unor obiceiuri specifice, uneori chiar contrare. Astfel au apărut limbile ca modalităţi specifice de exprimare a unei multitudini de concepţii asupra realităţii. Cu alte cuvinte, în viziunea lui Vico, fiecare limbă reprezintă o lume sau, mai bine zis, un mod aparte de raportare la lumea vizibilă, fenomenală. Argumentul lui îşi găseşte confirmarea în proverbe văzute ca fiind un corpus în care sunt concentrate experienţele de viaţă ale unui popor. Deşi sunt exprimate „*în tot atâtea feluri câte sunt şi câte au fost naţiunile*” totuşi „*sunt aceleaşi în esenţa lor*”[17], adică dincolo de varietatea exprimării, sensurile morale ale proverbelor sunt echivalente, ceea ce confirmă o identitate primordială unică a spiritului omenesc. Aşadar, în accepţia lui Vico, limba reprezintă maniera specifică prin care fiecare popor exprimă sau, mai bine zis, interpretează realitatea înconjurătoare. Limba constituie „*punctul de vedere*” al unui popor despre lume.

Paul Zumthor în lucrarea sa *Babel sau nedesăvârşirea* consideră şi el că „*limba începuturilor noastre a fost desăvârşită, fiecare din cele ce a urmat nereproducând, în cazul cel mai bun, decât în parte, trăsăturile ei*”[18]. Prin această limbă, pe care Adam a primit-o de la Dumnezeu, realitatea era desemnată direct şi totodată fără echivoc. Dar această dublă proprietate s-a pierdut o dată cu evenimentul Turnul Babel. Astfel limbile vorbite astăzi „*se aseamănă cu nişte traduceri aproximative dintr-un idiom îndepărtat, ce nu poate fi comparat cu sistemele noastre*”[19] Limbajul este în concepţia lui Paul Zumthor, „*o matrice din care nu ne naştem niciodată*”[20]. Prin el omul a reuşit să învingă spaţiul şi timpul şi poate reda ficţiunea şi irealul. Dar deşi limbile actuale şi-au pierdut „*desăvârşirea*” totuşi există în profunzimea lor impulsuri care se opun, pe de o parte degradării limbilor iar, pe de altă parte, trimit şi încearcă să refacă acea limbă primordială, desăvârşită. Aceste impulsuri există în limbile actuale pentru că după Babel din limba adamică s-a păstrat „*în toate limbile câte ceva şi în fiecare altceva*”[21]. Acestea

[15] Dante Alighieri, *op. cit.,* p. 542.
[16] *Ibidem*, p. 546 – 547.
[17] Giambattista Vico, *Ştiinţa nouă*, Bucureşti, Editura Univers, 1972, p. 263.
[18] Paul Zumthor, *Babel sau nedesăvârşirea*, Iaşi, Editura Polirom, 1998, p. 87.
[19] *Ibidem*, p. 89.
[20] *Ibidem*, p. 173.
[21] Lucian Blaga, *Cuvintele originare,* în volumul *Isvoade*, Bucureşti, Editura Minerva, 1972, p. 222.

BDD-A752 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:22 UTC)

sunt nişte mărci ale unităţii originare deşi nici una din limbile actuale nu mai păstrează perfecţiunea şi „*puterea*" de a crea lumea prin cuvânt asemenea limbii iniţiale. Totuşi limbile manifestă o dorinţă ascunsă de transcendere a barierelor temporale şi spaţiale care au dus la fărâmiţarea lor pentru a instaura din nou acea ordine iniţială care să aducă stabilitate şi durabilitate. Această frământare invizibilă a limbii subliniază faptul că limbajul „*izvorăşte dintr-o adâncă sfâşiere a fiinţei; dintr-o ruptură iniţială între gândire şi viaţă; din cuvintele indicibile care l-au precedat în noi, pe timpul inexistent al paradisului*"[22].

VI. Limbajul poetic – o recreare a limbii adamice

În încercarea de eliberare de sub blestemul Turnului Babel s-au evidenţiat, de-a lungul vremii mai multe modalităţi: fie s-a încercat redescoperirea limbii pe care o vorbea Adam, fie s-a urmărit construirea unei „*limbi a raţiunii care să aibă perfecţiunea pierdută a limbii lui Adam*"[23], fie s-a căutat punerea în valoare a bogăţiilor limbilor actuale prin care să poată fi evitată degradarea lor. Din această ultimă perspectivă ar putea fi privit limbajul poetic, ca pe o încercare de a reface „*desăvârşirea*" limbii iniţiale. Dar acest lucru presupune o întoarcere în trecut pentru a găsi, dacă este cu putinţă, acele cuvinte prin care Dumnezeu a făcut lumea şi prin care Adam a numit realitatea din jurul lui. Găsirea „*cuvintelor originare*" ar însemna implicit şi dobândirea puterilor creatoare ce le-au avut aceste cuvinte. Dante Alighieri şi Paul Zumthor şi-au afirmat convingerea că limbile omeneşti au păstrat, după Babel, câte ceva din limba adamică. Altfel spus, în limbile vorbite de oameni ar exista răsfrângeri din vorbirea întemeietoare de lume a lui Dumnezeu şi anume „*cuvinte de vrajă, cuvinte ce au darul de a se întrupa într-un fel singure, sau cel puţin cuvinte ce dau iluzia unei supreme întruchipări*"[24]. Dar aceste cuvinte sunt ascunse în limbă şi de aceea este nevoie de un dar special pentru a le putea recunoaşte. În concepţia lui Blaga numai poeţii, sfinţii şi gânditorii sunt înzestraţi cu această capacitate de a alege din limbă „*cuvintele de vrajă şi de putere care mai răsfrâng sau mai îngână limba lui Dumnezeu*". Năzuinţa acestor căutători ai misterelor începuturilor este de fapt de a găsi cuvintele prin care Dumnezeu a făcut tot ceea ce există. Parafrazându-l pe Blaga, ispita poeţilor, sfinţilor şi gânditorilor este de a „*descoperi*" cuvintele dumnezeieşti adică de a pătrunde în profunzimea lor şi de a le dezvălui misterul puterii lor. Descoperind puterea creatoare a acestor cuvinte poeţii, sfinţii şi gânditorii au reuşit să redescopere esenţa lumii şi au încercat să repună în funcţie ceea ce era limba adamică. Cunoscând misterul şi puterea cuvintelor originare, ei se folosesc de „*cuvintele de vraja*" pentru ca, la rândul lor, să creeze lumi posibile, ficţionale care sunt tot atât de reale ca şi lumea înconjurătoare: „*Cântecul lor e faptă. Faptele lor sunt cântece*". Cu alte cuvinte prin dezvăluirea puterii cuvintelor originare poeţii, sfinţii şi gânditorii au creat limbi sacralizate capabile să ascundă şi să descopere mistere.

Înainte de a analiza natura „*cuvintelor de vrajă*" sau, mai bine zis, modalitatea prin care pot fi revelate aceste mistere, se impune determinarea circumstanţelor care au dus la apariţia limbajului poetic. Este darul de a revela misterele şi esenţa lui, o

[22] Paul Zumthor, *op. cit.*, p.175.
[23] Umberto Eco, *op. cit.*, p. 21.
[24] Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 223.

BDD-A752 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:22 UTC)

capacitate dată omului la crearea lui sau este rezultatul eforturilor umane de a restabili ordinea şi perfecţiunea iniţială? Pentru Giambattista Vico, limbajul şi poezia sunt identice, originea limbilor nefiind altceva decât originea poeziei. În *Cartea a doua* din *Ştiinţa nouă*, el prezintă originea omului cu cele trei vârste iniţiale: vârsta zeilor, cea eroică şi cea umană. Poezia apare aici ca o modalitate primară de cunoaştere şi de comunicare a cunoaşterii. Necesităţile primordiale de cunoaştere ale omului au dus la apariţia poveştilor sau miturilor numite de Vico „*universalii fantastici*", care reprezintă cunoaşterea prin imaginaţie (*fantasia*) proprie vârstei zeilor şi a celei eroice şi care s-au născut înaintea „*universaliilor raţionali adică filosofici*" care corespund cunoaşterii intelectuale proprii vârstei oamenilor. Aşadar, miturile, ca expresie a cunoaşterii primitive pe care o are omul despre lume, constituie prima modalitate poetică de comunicare a omului care nu poseda încă modalitatea raţională. În concepţia lui Vico, creaţia poetică s-a materializat în primul rând prin caracterele „*divine şi eroice*" – adică prin mituri şi prin scrierea hieroglifică – şi apoi prin „*caracterele comune*", adică prin semnele lingvistice grafice. Fiind corespondentul miturilor în perioada vârstei oamenilor, limbajul scris constituie, la rândul lui, o modalitate poetică de comunicare. Spre deosebire de filosofii greci care susţineau caracterul arbitrar al semnului lingvistic – precum sofiştii sau Aristotel – Vico afirmă că raportul instituit între lume şi nume este unul natural şi aceasta pentru că „*originile acestor limbi fiind naturale, ele trebuie să însemne ceva în mod tot atât de natural*". Exemplul cel mai clar pentru el îl constituie limba latină în care „*aproape toate cuvintele sunt metafore luate din natură, fie din însuşirile naturale ale lucrurilor, fie din efectele lor asupra simţurilor*". Şi pentru că limbile poetice (ce nu erau o convenţie, ci un produs al fanteziei) au păstrat multe din caracteristicile lor, astfel încât s-ar putea spune că „*metaforele constituie partea cea mai importantă a limbilor la toate naţiunile*"[25].

Nefiind rezultatul unei convenţii, cuvântul şi semnul grafic au apărut în mod simultan pentru că semnifică în mod natural. Creaţii ale fanteziei, cuvântul şi semnul grafic au comunicat în primele două vârste ale omenirii prin imagine sau metaforă, fără ca între cuvânt, pe de o parte, şi obiect, pe de altă parte, să existe o prealabilă cunoaştere raţională sau teoretică. Astfel, pentru omul primordial poezia era comunicare cotidiană şi a apărut tocmai datorită sărăciei limbii şi „*din nevoia de a se exprima, după cum arată cele dintâi ornamente ale acesteia [de vorbiri poetice], şi anume hipotipozele, imaginile, asemănările, comparaţiile, metaforele*".

Parafrazându-l pe Vico, limbajul poetic, născut din fantezie şi făcut din imagini, nu interesează doar prin funcţia gnoseologică, prin adevărul sau ne-adevărul pe care-l comunică, ci prin emoţia provocată în actul comunicării, prin acel „*efect*" asupra simţurilor. Având la bază imaginile şi imaginaţia, limbajul poetic este anterior celui în proză. Astfel poeţii au format graiul poetic „*prin compunerea laolaltă de idei particulare*" şi de aici s-a ajuns la vorbirea în proză care concentrează „*în fiecare amănunt, ca într-un gen, părţile pe care graiul poetic le asociase unul cu altul*". Acest lucru a dus apoi la apariţia literelor (din hieroglife şi din stemele eroilor) şi la dezvoltarea capacităţii de abstractizare a omului, prin filosofii care au creat „*genurile abstracte ale ideilor*". Conform opiniei lui Vico, primul vers care a fost creat este cel eroic, considerat „*cel mai mare dintre toate şi propriu poeziei eroice*" şi care s-a născut

[25] Giambattista Vico, *op. cit.,* p. 263.

BDD-A752 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:22 UTC)

din stări violente şi contrare, din spaimă şi bucurie şi aceasta pentru că „*poezia eroică nu tratează decât despre pasiuni care tulbură întreaga fiinţă*".

În concluzie, pentru Giambattista Vico limbajul poetic nu reprezintă creaţia unor oameni cu un dar special, ci el s-a născut o dată cu apariţia primelor naţiuni. El a constituit limbajul originilor şi modalitatea primordială de cunoaştere şi de comunicare a acestei cunoaşteri.

Referindu-se la metaforă, pe care Vico a considerat-o esenţială în existenţa limbilor şi în dezvoltarea lor, Lucian Blaga distingea două tipuri: metaforă plasticizantă şi metaforă revelatorie. Cât priveşte prima categorie de metafore, cele plasticizante, ele nu îmbogăţesc conţinutul informaţional al faptului la care se referă, ci au rolul de a eficientiza comunicarea. Ele presupun apropierea a doi termeni – sau „*fapte de limbă*" cum le numeşte Blaga – care aparţin lumii fenomenale cu scopul „*plasticizării*" unuia din ei. Aceste metafore au apărut datorită imposibilităţii redării, a exprimării de către om a lumii concrete, sau cum spune Blaga, ele au rolul de a completa „*neputinţa expresiei directe*". Cu alte cuvinte, metafora plasticizantă a apărut ca o necesitate umană de a exprima realitatea. În viziunea lui Blaga, mijloacele de exprimare ale omului nu sunt compatibile cu realitatea ce trebuie comunicată; astfel omul dispune de foarte multe cuvinte abstracte ce nu pot reda realitatea concretă ci reuşesc doar să o descrie. De aceea, pentru a evita înşiruirea nesfârşită de cuvinte abstracte, omul a creat metafora plasticizantă pentru a putea exprima lumea concretă cu un număr mic de cuvinte. Rolul ei nu e de a spori semnificaţia realităţii la care se referă ci de a întregi „*expresia directă [a faptelor], cuvântul ca atare*"[26]. Metafora plasticizantă a apărut astfel ca o legătură între lumea abstractă şi cea concretă, ca „*un organ de redare indirectă, instantanee a concretului*". Ea constituie mijlocul prin care omul, silit să exprime realitatea concretă doar prin abstracţiuni, poate descrie şi interpreta lumea.

Spre deosebire de metafora plasticizantă, cea revelatorie urmăreşte „*revelarea unui ‚mister' prin mijloacele pe care ni le pune la îndemână lumea concretă, experienţa sensibilă şi lumea imaginară*". Din această perspectivă viziunea lui Blaga ar putea fi pusă în confirmarea concepţiei lui Vico pentru care metafora s-a născut odată cu omul şi reprezintă modul prin care fiinţa umană a cunoscut şi interpretat lumea. Totuşi, pentru Blaga, metafora revelatorie ţine de dezvăluirea unui mister şi de aceea ea este „*expresia conştiinţei că esenţa lumii se află dincolo de ce se arată vederii, de ce se oferă sensibilităţii*"[27]. Ea are menirea de a scoate la iveală ceea ce este ascuns, necunoscut îmbogăţind astfel semnificaţia realităţii aparent banale la care se referă prin descoperirea conţinutului ei profund. Dar caracterul revelator al acestei metafore nu presupune doar dezvăluirea a ceea ce nu se vede, ci înseamnă crearea unei noi viziuni asupra acelui fapt. Astfel înţelesurile obişnuite, vechi sunt anulate în favoarea unei noi concepţii mult mai profunde şi a unei modalităţi diferite de percepere a realităţii desemnate, sau, mai bine zis, creează o nouă realitate, o nouă lume cu noi înţelesuri, mult mai adânci. Lucian Blaga consideră că metafora revelatorie are o altă origine decât cea plasticizantă. Dacă geneza metaforei plasticizante reprezintă, un moment nou, istoric ce ţine de geneza constituţiei spirituale „*om ca atare*", originea metaforei revelatorii „*rezultă din modul specific uman de a exista, din existenţa în orizontul misterului şi al revelării*". Cu alte

[26] Lucian Blaga, *Geneza metaforei şi sensul culturii*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1994, p. 32-38.

[27] Dumitru Irimia, *„Omul <...> metaforizant" şi natura limbajului poetic,* în vol. *Eonul Blaga. Întâiul veac*, Bucureşti, Editura Albatros, 1997, p. 255.

BDD-A752 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:22 UTC)

cuvinte, metafora revelatorie începe „*când omul devine în adevăr ‚om', adică în momentul în care el se aşează în orizontul şi în dimensiunea misterului*". Metafora ține de ceea ce este specific uman, de esența dimensiunii spirituale a omului. De aceea, Blaga afirmă că „*omul este animalul metaforizant*" în opoziție cu viziunea lui Aristotel care considera omul cu „*animal politic*". Prin folosirea epitetului „*metaforizant*", Blaga dorește tocmai suprimarea animalității omului subliniind dimensiunea lui spirituală, specifică. În esență metafora are menirea de a suprima deficiența structurală şi existențială a ființei umane. Această deficiența a apărut datorită incapacității omului de a cunoaşte şi de a exprima, pe de o parte, lumea concretă, iar, pe de altă parte, ceea ce este dincolo de lumea fenomenală vizibilă. Astfel deşi trăieşte într-o lume concretă, omul nu o poate exprima, deşi trăieşte „*în orizontul misterului*" nu-l poate revela. Eliberând ființa umană de constrângerile propriului limbaj şi deschizându-i o perspectivă infinită de cunoaştere în „*orizontul misterului*", metafora reprezintă de fapt libertatea de manifestare a eului poetic animat de dorința de a descoperi ceea ce nu se vede, nu este perceptibil prin simțurile obişnuite. De aceea, tot ceea ce se vede nu constituie altceva decât o provocare adresată omului de a „*dezvălui*" ceea ce este dincolo de elementele vizibile. O astfel de provocare primeşte poetul „*singurul în măsură să sfideze lumea şi prin aceasta, să-i sesizeze esența de limbaj (...) şi să o dezvăluie, prin poem*"[28]. Dar a descoperi misterul ce se află în spatele lumii reale, vizibile presupune o trecere dincolo de lumea fenomenală. Aceasta implică automat şi o „*trecere dincolo de limba fenomenală*" în planul expresiei, căci „*numai astfel sensul lingvistic devine sens poetic, asumându-şi adică misterul lumii şi al ființei deopotrivă*".

Dorința omului de a descoperi ceea ce este tainic, ascuns nu vine numai din năzuința ființei umane de a cunoaşte misterul din spatele cuvântului, ci, prin acest lucru, omul încearcă să se regăsească pe sine, să-şi descopere misterul propriei existențe. Aceste căutări care frământă ființa umană sunt datorate, în primul rând, pierderii sacralității inițiale de care omul s-a bucurat la începuturile sale. Dumnezeu a creat lumea prin cuvânt – un cuvânt desăvârşit şi sfânt asemeni celui ce l-a rostit. Adam a cunoscut şi el din puterea cuvântului creator al lui Dumnezeu, numind ceea ce Dumnezeu crease. Această sacralitate primordială a cuvântului s-a pierdut, după cum spune Blaga datorită semeției şi păcatelor pământenilor. Dar omul, cu nostalgia ordinii şi stabilității caracteristice cuvântului sacru, a căutat să recupereze acea putere a cuvântului dumnezeiesc ce a făcut ordine în haos şi a adus lumina şi viața acolo unde domnea întunericul şi moartea. De aceea limbajul poetic este văzut ca modalitatea prin care lumea este recreată „*în originalitatea ei, scoțând-o din timpul profan şi reintroducând-o în timpul sacru*" iar „*calea prin care cuvântul profan îşi recuperează esența sa de cuvânt sacru*" este tocmai metafora revelatorie. Din această perspectivă, limbajul poetic nu reprezintă doar un element revelator al esențelor lumii, al misterelor ei, ci pe de o parte prin încercarea de a recupera acele cuvinte originare, acea limbă creatoare de lume, el „*şi-a asumat condiția (dimensiunea) mitică*", iar, pe de altă parte, el este mijlocul prin care cititorul este adus „*în starea de comunicare cu lumea*"[29].

Metafora este drumul prin care omul poate ajunge să descopere misterul existenței sale, esența sa ca ființă spirituală. Ea împlineşte sensul neîmplinit de a trăi al

[28] *Ibidem*, p. 256.
[29] *Ibidem*, p. 261-262.

BDD-A752 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:22 UTC)

fiinţei umane. Metafora este singurul instrument prin care omul încearcă să se elibereze de captivitatea propriului limbaj tinzând spre autenticitatea cuvântului primordial. De aceea, subliniază Paul Zumthor, „*pe buze sau sub pana poetului, scopul poeziei nu este atât să vorbească despre lume, cât să vorbească despre ea însăşi; nu vrea să redea o experienţă, ci mai curând s-o constituie; nu ţine să-şi desemneze obiectul, ci mai cu seamă să cheme la existenţă ceea ce, înainte de a fi fost numit de către ea, nu exista*”[30]. Cu alte cuvinte, poetul „*provocat*” de lumea perceptibilă, fenomenală, încearcă să descopere o altă lume ascunsă în spatele a ceea ce se vede, pe care să o poată stăpâni, să o poată recrea şi care să devină, în ultimă instanţă, la fel de „*reală*” ca şi lumea vizibilă. Astfel prin cuvintele de vrajă, fiinţa poetică încearcă să reediteze momentul creaţiei lumii căutând totodată să recupereze ceea ce a pierdut dând omului posibilitatea unui nou început.

Pentru E. Coşeriu, limbajul poetic nu este o deviere de la limbajul obişnuit, ci „*limbajul poetic, în care se actualizează ceea ce ţine deja de semn, este limbajul cu toate funcţiunile lui, adică este plenitudinea funcţională a limbajului*”[31]. De aceea, din acest punct de vedere limbajul obişnuit şi cel ştiinţific ar putea fi considerat ca devieri pentru că sunt „*rezultatul unei drastice reduceri funcţionale a limbajului ca atare*”. Cu alte cuvinte, limbajul poetic, a cărui funcţie definitorie este creativitatea, reprezintă, de fapt, maxima libertate de manifestare a poetului în „*lumea spirituală*” pe care şi-o defineşte. Prin limbajul poetic, fiinţa umană nu vorbeşte de o realitate vizibilă ci construieşte o altă realitate care nu exista până în acel moment. Limbajul poetic înseamnă, de asemenea, şi calea prin care cititorul este invitat să cunoască acea realitate.

De aceea, parafrazându-l pe E. Coşeriu, limbajul poetic este unul creator de limbi spirituale şi prin care limba sacralizată tinde să recupereze puterea cuvântului sacru, primordial.

VII. Limba universală ca limbă „perfectă”

O altă modalitate de a transcede blestemul Turnului Babel a constituit-o crearea unei „*limbi perfecte*” adică a unei limbi universale, comune tuturor oamenilor. Acest lucru ar duce, pe de o parte, la o comunicare mult mai liberă între oameni, iar, pe de altă parte s-ar putea reface acea unitate lingvistică primordială: „*Tot pământul avea o singură limbă şi aceleaşi cuvinte*” (*Facerea* 2v.1). Această dorinţă a omului spre unitatea în comunicare a fost datorată şi dramei dezbinărilor prin care a trecut umanitatea de-a lungul istoriei. Din această perspectivă, istoria omenirii ar putea fi văzută ca o istorie a limbilor perfecte. Dar pentru că, până acum, nu s-a realizat niciuna din încercările de a stabili unitatea lingvistică a lumii, istoria limbilor perfecte „*este istoria unei utopii şi a unei serii de eşecuri*”[32]. Dar, afirmă tot U. Eco, „*aceasta nu înseamnă că istoria unei serii de eşecuri este un eşec*”. De aceea în lucrarea sa *În căutarea limbii perfecte*, U. Eco evidenţiază meritele celor ce au contribuit la creare acestor istorii a limbilor perfecte şi modalităţile specifice prin care au încercat depăşirea acelei „*încurcări*” a limbilor. Astfel prin proiectele de la sfârşitul Evului Mediu învăţaţii

[30] Paul Zumthor, *op. cit*., p. 174.

[31] Eugen Coşeriu, *Limbajul poetic,* în „Anuar de lingvistică şi istorie literară”, 1992-1993, Editura Academiei Române, p. 153.

[32] Umberto Eco, *op.cit.*, p. 21.

BDD-A752 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:22 UTC)

vremii au căutat crearea unei limbi prin care să se poată comunica cât mai simplu între popoare, ei urmărind şi transmiterea mesajului lumii creştine către lumea barbară şi cea musulmană. Remarcabilă este încercarea lui Raimundus Lullus care a creat o *Ars magna* ca sistem al unei limbi filosofice perfecte prin care, cu ajutorul permutărilor matematice şi ale figurilor, informaţia să poată fi înţeleasă atât de analfabeţi cât şi de vorbitorii altor limbi decât latina. Însă autorul ei nu a reuşit crearea unui plan al conţinutului comun tuturor popoarelor, aşa cum îşi propusese, ci s-a limitat doar la tradiţia creştina occidentală.

În secolele următoarea aceste încercări s-au înmulţit motivate în special de creşterea relaţiilor economice între ţări, de colonizarea unor noi teritorii şi de colaborările tot mai strânse în diverse domenii, dintre popoare. S-a renunţat apoi şi la impunerea unei limbi neutre, cum e latina, ca limbă universală, dar şi la transformarea unei limbi existente într-o limbă internaţională. Preocuparea începutului de secol XX a fost în jurul creării unei limbi artificiale care să fie analoagă cu cele naturale şi al cărei lexic să amintească tuturor vorbitorilor de termenii existenţi în limbile naturale. Este cazul *Esperanto*, sistem lingvistic care s-a impus cel mai puternic în această perioadă tocmai printr-un lexic adaptat din majoritatea limbilor europene. Rămâne însă un test important şi anume proba consensului oamenilor prin care se va decide limba în care oamenii vor dori să comunice şi să se comunice.

Omul ca fiinţă vorbitoare reacţionează faţă de lumea înconjurătoare; el există prin limbajul lui. Fiinţa umană se ascunde şi se dezvăluie prin limbaj. De aceea omul a încercat să pătrundă în misterele propriului cuvânt pentru a se putea cunoaşte mai bine pe sine. Dar în această temerară încercare se loveşte mereu de acelaşi blestem al confuziei limbilor. Însă în acest secol al informatizării limbilor şi al traducerilor automate, omul va căuta sigur o soluţie prin care acest impediment să fie înlăturat.

Bibliografie

Alighieri, Dante, *Despre arta cuvântului în limba vulgară*, în vol. *Opere minore*, Bucureşti, Editura Univers, 1971.

Biblia sau Sfânta Scriptură, Societatea Biblică Britanică, 1989.

Blaga, Lucian, *Cuvinte originare,* în vol. *Isvoade*, Bucureşti, Editura Minerva, 1972.

Blaga, Lucian, *Geneza metaforei şi sensul culturii*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1994.

Coşeriu, Eugen, *Omul şi limbajul său*, în „Revista de Filosofie", tom XLIV, nr.1-2, Bucureşti, 1997.

Coşeriu, Eugen, *Prelegeri şi conferinţe,* în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", tom XXXIII, Editura Academiei Române, 1992-1993.

Eco, Umberto, *În căutarea limbii perfecte*, Iaşi, Editura Polirom, 2002.

Graur, Alexandru, *Introducere în lingvistică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1965.

Graur, Alexandru, *Tratat de lingvistică generală*, Bucureşti, Editura Academiei, 1971.

Grupul μ, *Retorica poeziei*, Bucureşti, Editura Univers, 1997.

Irimia, Dumitru, *Curs de lingvistică generală*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 1986.

Irimia, Dumitru, *„Omul <...> metaforizant" şi natura limbajului poetic,* în vol. *Eonul Blaga. Întâiul veac*, Bucureşti, Editura Albatros, 1997.

Vico, Giambatista, *Ştiinţa nouă*, Cartea a doua, Bucureşti, Editura Univers, 1972.

Zumthor, Paul, *Babel sau nedesăvârşirea*, Iaşi, Editura Polirom, 1998.

BDD-A752 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:22 UTC)

Le débat pour une *lingua universalis*... à la recherche de la langue primaire

L'homme comme un être parlant a permanent contact avec le monde extérieur. Aussi, il existe à cause de son langage. L'humanité se cache et se découvert à l'aide de la langue. C'est pour cette raison que l'homme a essayé à pénétrer les mystères du mot pour avoir une meilleure image de soi-même. Mais dans ce téméraire essai il envisage toujours le même problème: la confusion entre les langues. Mais à l'aide de l'informatisation et du processus des traductions automatiques, l'homme va vraiment essayer à trouver une solution pour pouvoir dépasser cet obstacle et réussir à communiquer sans barrières linguistiques.

Institutul de Filologie Română „A. Philippide", Iaşi
România

BDD-A752 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:22 UTC)

BDD-A752 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:22 UTC)